

Barokní umění jako prostředek reprezentace

Madonna delle Grazie
v Gravině (jižní Itálie),
průčelí kostela jako
heraldická figura –
architektonický přepis
znaku stavebníka,
biskupa Vincenza
Giustanianiho
(biskupem 1598-1612)

1) Jezuitský styl v barokním umění?

P. P. Rubens, Sv. Ignác z Loyoly, Sv. František Xaverský, cca 1617-18
(jejich zázraky, pův. v jezuitském kostele v Antverpách, nyní KHM Vídeň)

Architektura jezuitských kolejí – podíl donátorů

Praha, Klementinum, hlavní
fasáda do Křížovnické ul.,
Carlo Lurago, 1653-60

Pozn.: Okázalá palácová
architektura prosazovaná
donátory, kterou předsta-
vitele řádu kritizovali jako
nevhodnou pro řeholní ideál
chudoby.

Příklad „přísného směru“ v jezuitské architektuře
Praha-Malá Strana, dům profese, od 1673, návrh Dom. Orsi
pozn.: téměř kasárenský styl odpovídající ideálu chudoby

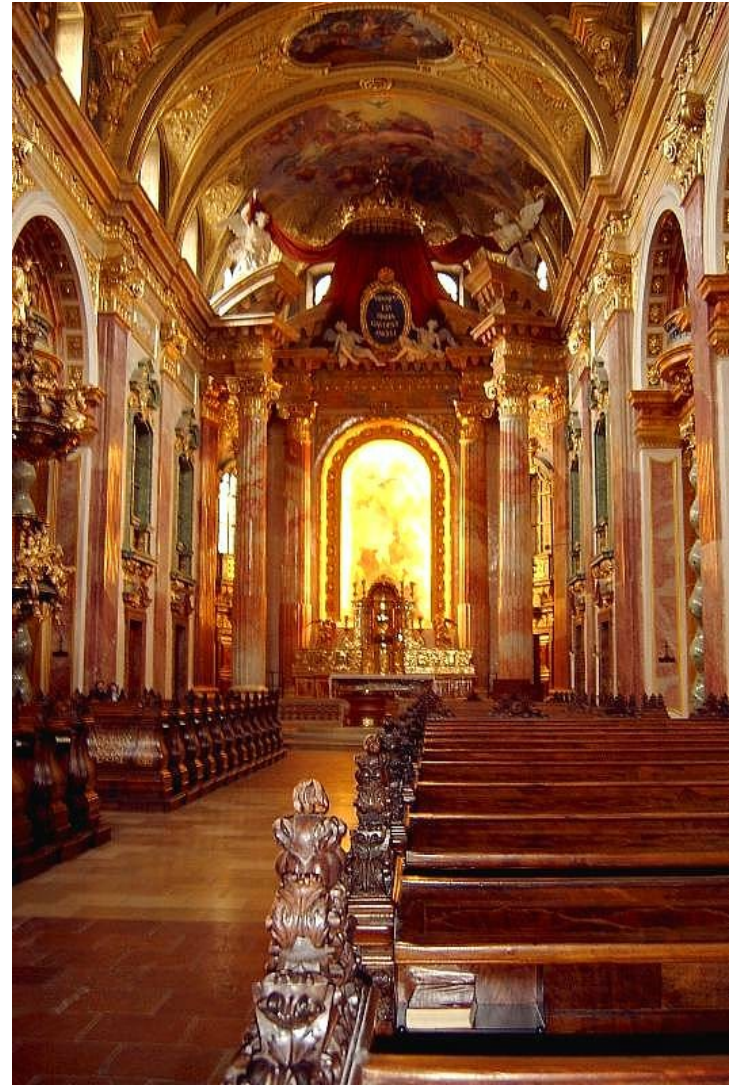

Jezuitský kostel sv.
Mikuláše v Praze na
Malé Straně, detail hl.
průčelí se znakem
donátora,
1704-11, návrh
Kryštof Dientzenhofer

Jezuitský kostel ve Vídni: důležitý vzor pro sakrální architekturu 17. století ve střední Evropě

pozn.: vzorem zejména dvojtěžové pětiosé průčelí, dalším typologickým vzorem byl kostel Il Gesu v Římě, či kostel sv. Michaela v Mnichově

Iluzionismus ve freskovém malířství

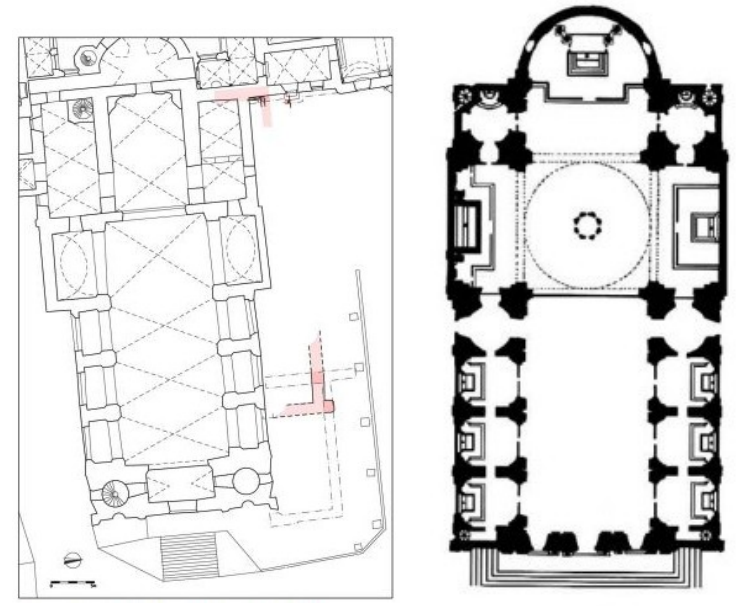
Andrea Pozzo T.J., výmalba jezuit. kostela ve Vídni
1703

Průčelí vídeňského jezuitského kostela jako vzor pro moravskou barokní architekturu: jezuitské kostely v Olomouci a Uh. Hradišti, poutní kostel v Dubu nad Moravou

Dominikánský kostel sv. Michala:
v Brně nejbližší jezuitským vzorům – Il Gesù (půdorys) a Vídeň

Iluzionismus ve freskovém malířství
Jan Hiebel T.J., výmalba Zrcadlové kaple v pražském
Klementinu, 1722-23

Realismus v barokní malbě

Jan Jiří Heinsch, Sv. František Borgiáš, 80. léta 17. stol.
pozn.: zobrazeno rozjímání o pekle v duchu Ignáce z Loyly (viz další snímek)

Ilusionismus a realismus v jezuitském malířství

- Interiérové iluzivní fresky propojovaly architekturu s nástěnnou malbou a opticky prohlubovaly prostor (nejpůsobivější jsou, pokud divák stojí v perspektivním úběžníku). K hlavním dílům iluzivního freskařství patří výmalby jezuitských kostelů v Římě (Il Gesu a San Ignazio), důležitými malíři jsou členové řádu Andrea Pozzo a Jan Hiebel.
- Realistická tendence malířských děl určených pro jezuitský řád byla inspirována *Duchovními cvičeními* zakladatele řádu sv. Ignáce z Loyoly. M.j. doporučuje maximálně využít smyslových při zbožném rozjímání. V rozjímání o pekle dokonce doporučuje zapojit všech pět smyslů: „*Vidět pohledem obrazivosti velké plameny a duše jako v hořících tělech; slyšet ušima pláč, řev, výkřiky, rouhání Kristu (...); čichat čichem kouř, síru, výkaly a hnijící věci; chutnat chutí hořké věci jako slzy, žal a špatné svědomí; hmatat dotekem, jak plameny zachvacují a stravují duše.*“

Jezuitské misie a vědecká činnost

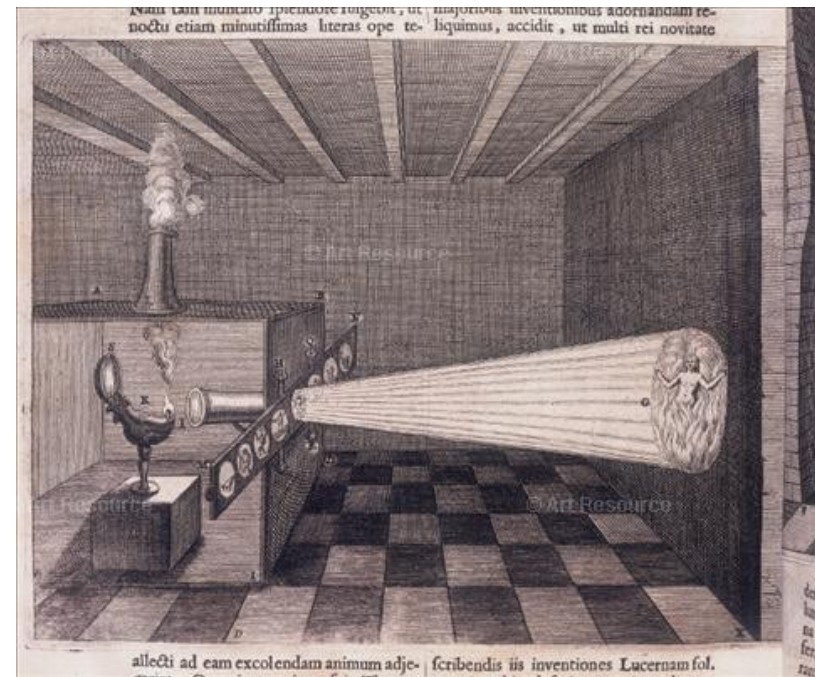
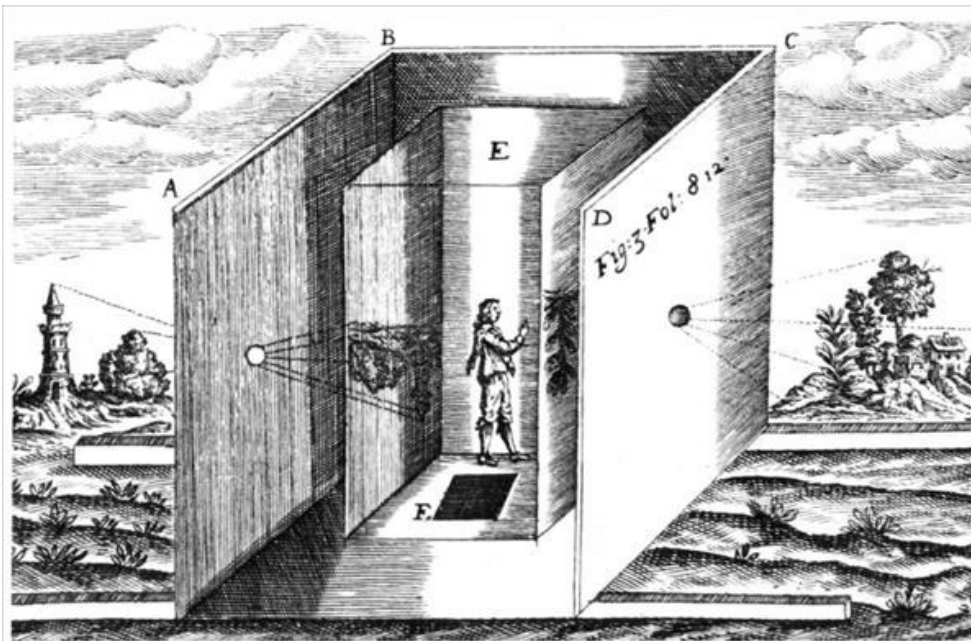
Dva jezuitští kněží, detail malby na zástěně, Japonsko, počátek 17. stol.

Jezuitský kněz Verbiest jako astronom v čínském oděvu, akvarel, 17. stol.

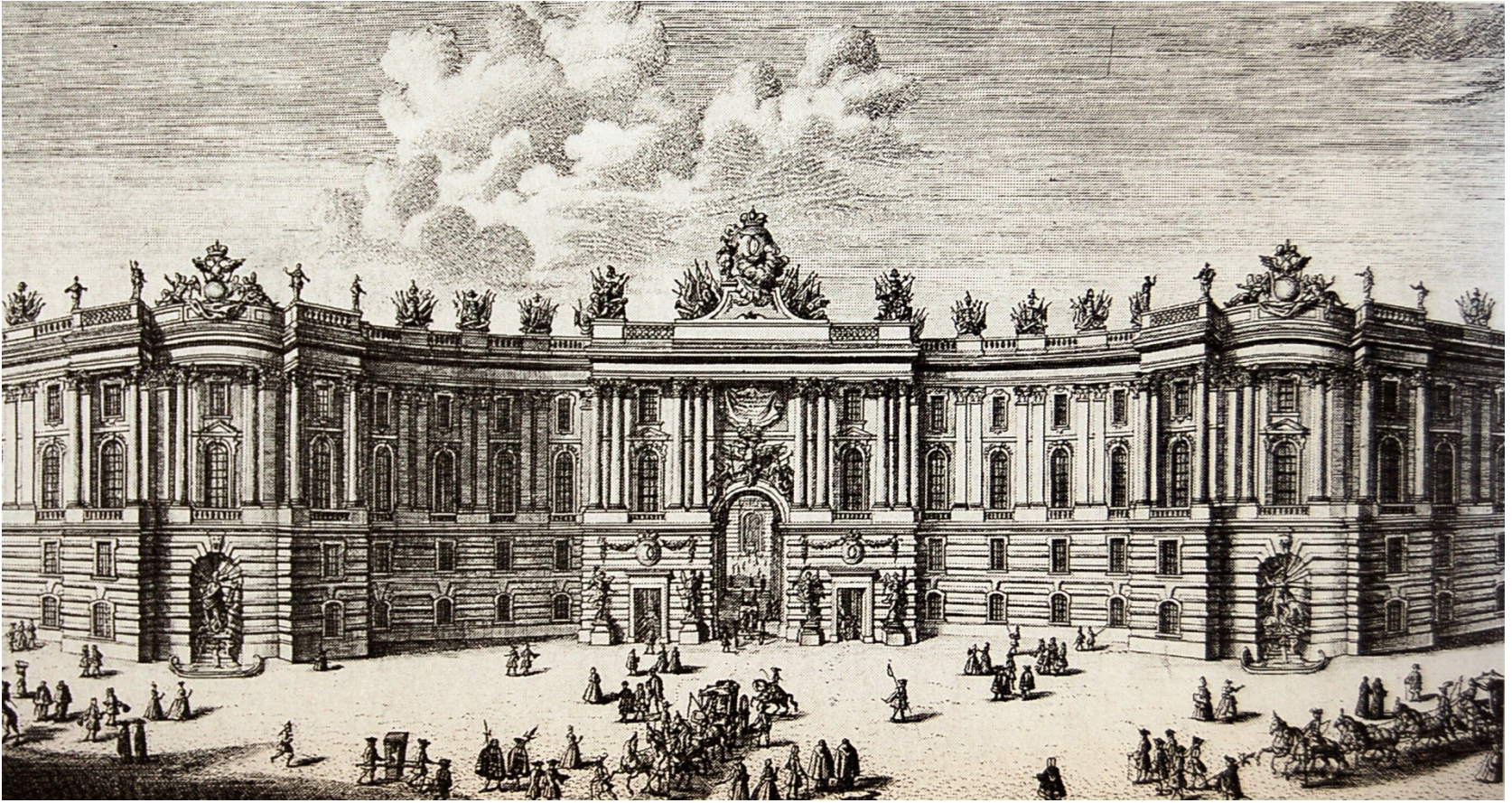

Athanasius Kircher
camera obscura a dvojitá camera obscura
Ars magna lucis et umbrae, 1671

2) Říšský styl v rakouské barokní architektuře?

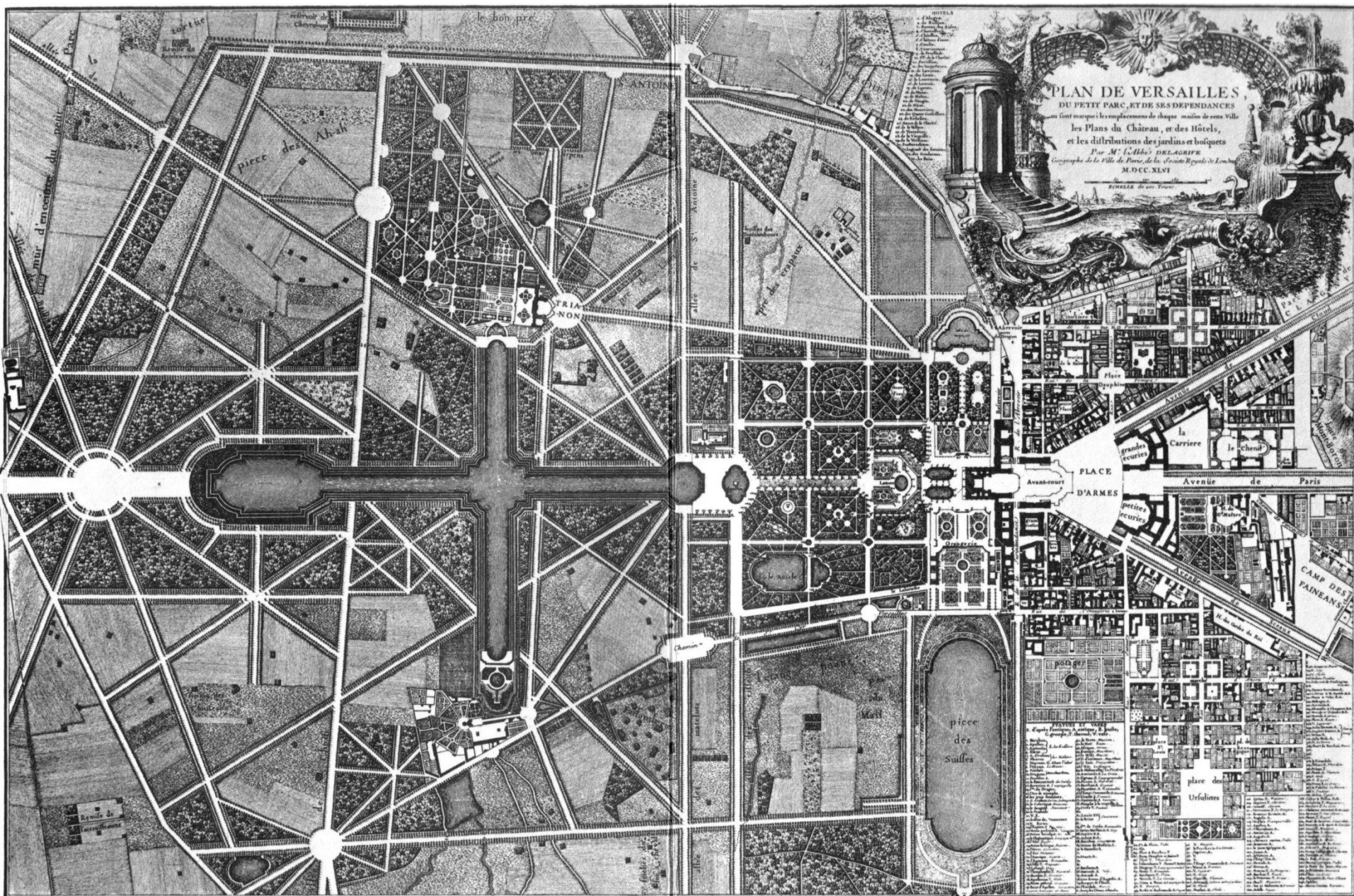

Josef Emanuel Fischer z Erlachu, návrh tzv. Michaelertraktu vídeňského Hofburgu, cca 1725-30
(rytina S. Kleinera)

Vzor reprezentace absolutistického vladaře: Versailles Ludvíka XIV.

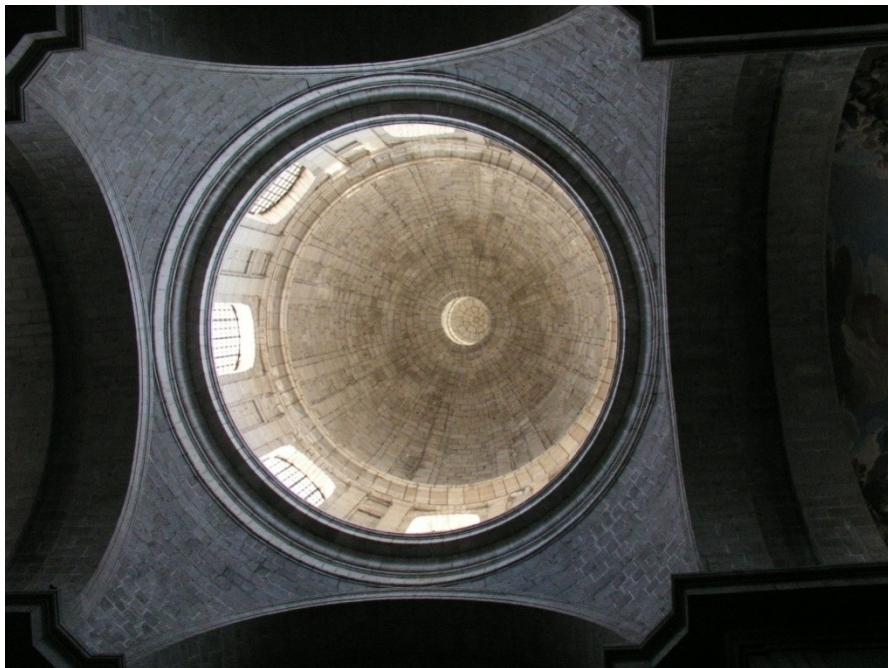

Versailles, plán z r. 1746

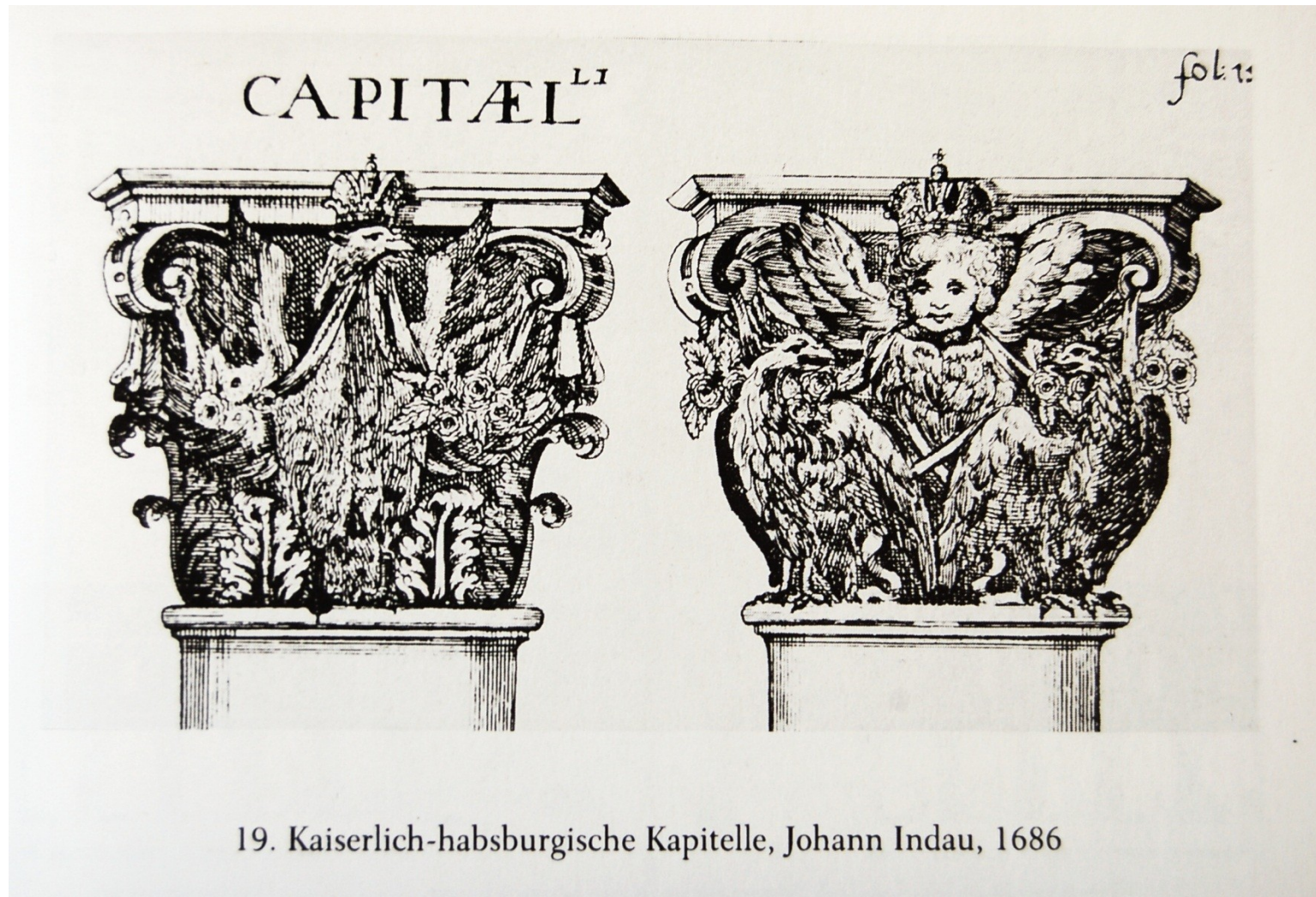
Další vzor: El Escorial – klášterní rezidence
arch. Juan Bautista de Toledo, Juan de Herrera, 1563-1584

El Escorial – interiery
Kupole baziliky San Lorenzo el Real
Knihovna, výmalba: sedm svobodných umění
Filip II. (Alonso Sánchez Coello, 1570)

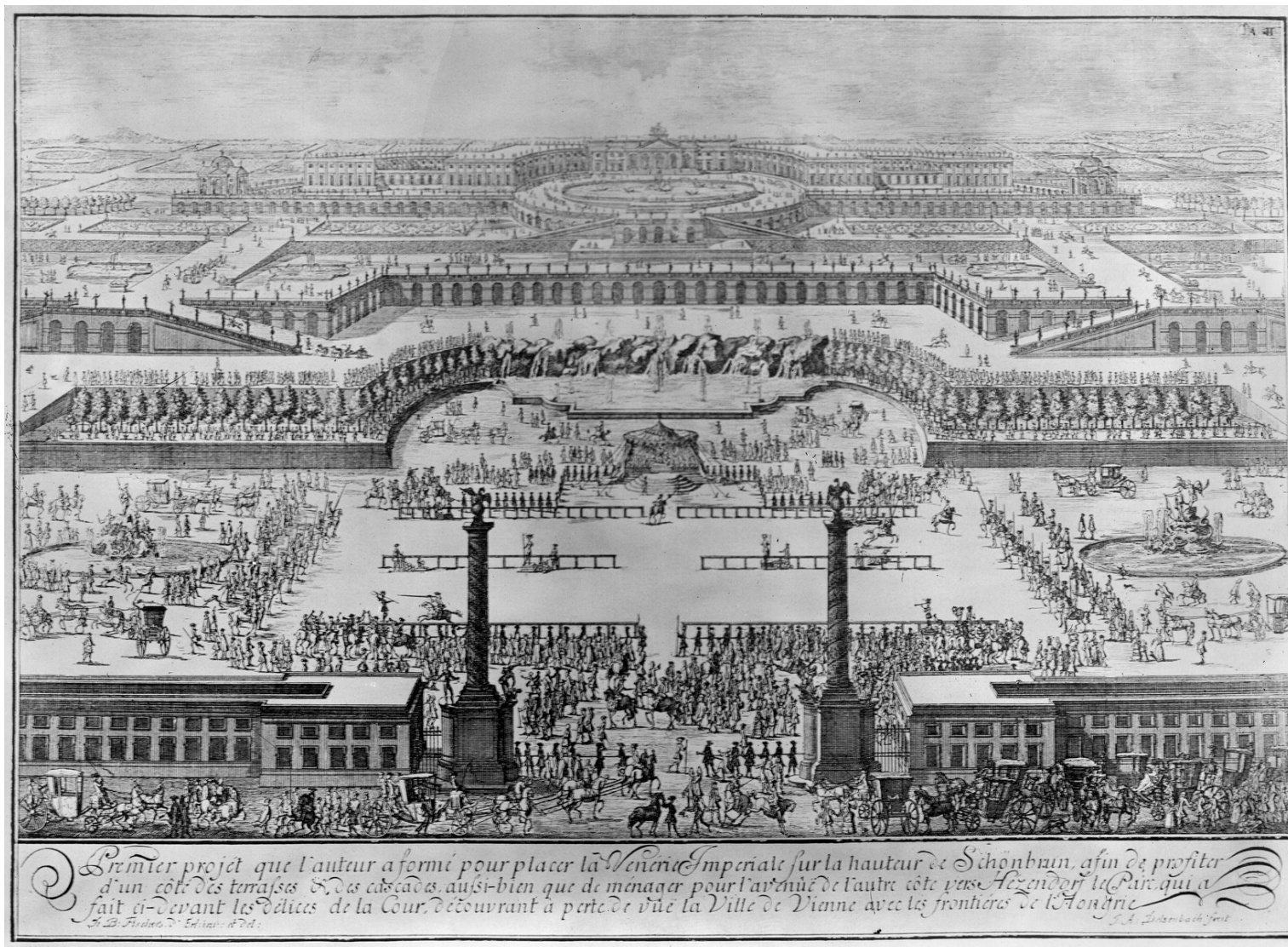
Císařsko-habsburské hlavice, Johann Indau, 1686

19. Kaiserlich-habsburgische Kapitelle, Johann Indau, 1686

J. B. Fischer von Erlach, první návrh přestavby Schönbrunnu, 1688

pozn.: návrh uváděn jako hlavní příklad *říšského stylu* v barokní architektuře, ve skutečnosti šlo pouze o tzv. *Apetitriss*, kterým chtěl Fischer po návratu z Říma upoutat zájem císařského dvora

Vlevo: Emblém císaře Karla VI.

Vpravo: Císařská a Svatá Rodina, před 1684, příklad tzv. *pietas austriaca*, spojení katolického programu s politikou habsburského rodu

75. Kaiserliche und Hl. Familie, kolorierter Kupferstich von J. M. Lerch, vor 1684

Vídeň
Trojiční sloup
Am Graben
1683-1693

Stavby císaře Karla VI. – díla „císařského stylu“

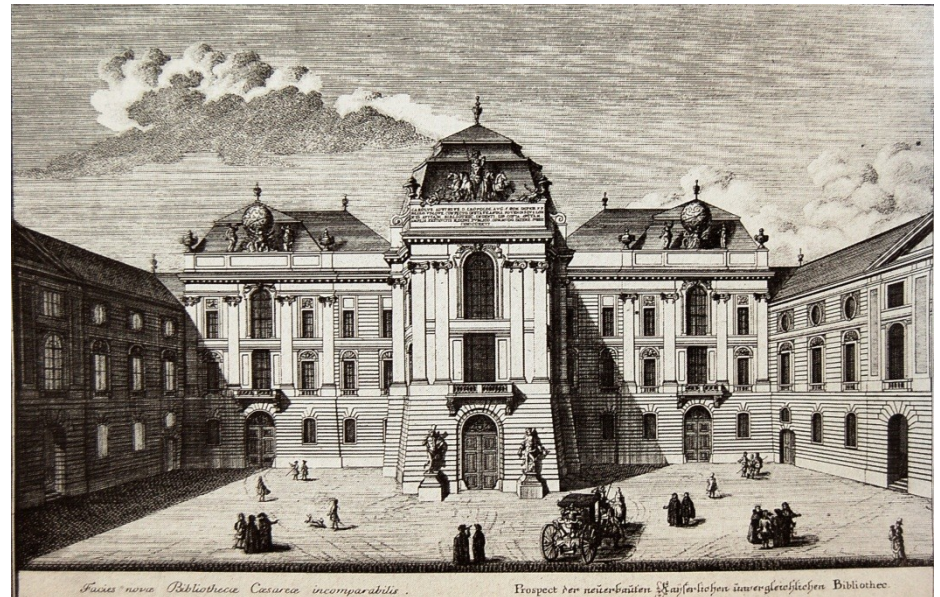
Kostel sv. Karla Boromejského ve Vídni, 1715-37, návrh

Johann Bernard Fischer z Erlachu

Dvorní knihovna ve Vídni, 1723-26, návrh J. B. a J. E. Fischer z

Erlachu (rytina S. Kleinera)

Pozn.: O stavební reprezentaci císařského dvora začal usilovat ve větší míře až císař Karel VI. (1711-40), nikoli jeho předchůdci, kteří v tomto ohledu byli předstiženi dvorskou šlechtou. Protože se zmíněné stavební aktivity vážou převážně k jedné osobě císaře Karla VI., lze uvažovat o císařském stylu, nikoli však o říšském stylu.

Srovnání: Zwinger v Drážďanech

1709-1728, stavebník: Friedrich August I. zv. Silný, architekt: M. D. Pöppelmann

Bundesarchiv, Bild 183-2005-0016
Foto: Weik, Günter | 18. August 1954

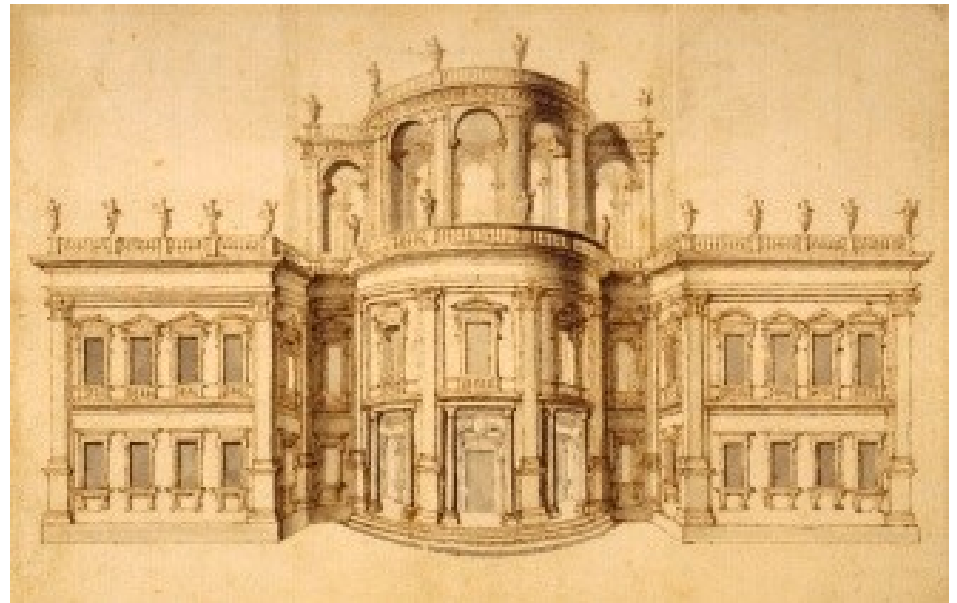
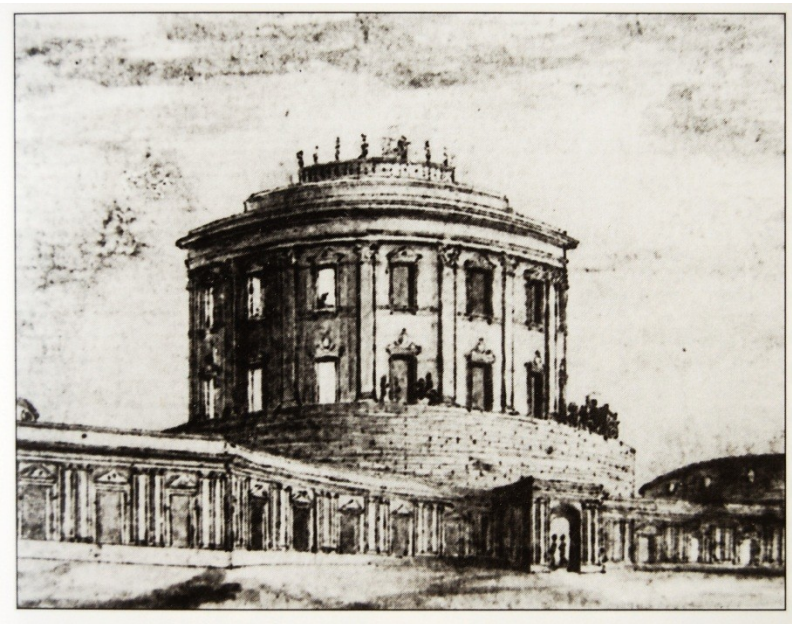
Karel VI. – císařem v l. 1711-1740

Kurfürst Friedrich August I. zv. Silný, vládl 1694-1733

Práce J. B. Fischera z Erlachu pro dvorskou šlechtu - jeho rané návrhy letohrádků z doby kolem r. 1690

Komentář H. Lorenze: Pokud jde o architektonické zakázky, tehdy *měsíce* dvorské aristokracie zářily více než *slunce* císaře.

Použitá literatura

- *Baroque Art: The Jesuit Contribution*, ed. Rudolf Wittkower. Fordham University Press 1972.
- Milada Vilímková, *Stavitelé paláců a chrámů. Kryštof a Kilián Ignác Dientzenhoferové*. Praha 1986.
- Petra Nevímová, Funkce obrazu v umění jezuitského řádu, in: *Dějiny umění v české společnosti. Otázky, problémy, výzvy. Příspěvky přednesené na Prvním sjezdu českých historiků umění*, ed. Milena Bartlová. Praha 2004, s. 107-115.
- Hellmut Lorenz, Der habsburgische 'Reichsstil'. Mythos und Realität, in: *Künstlerischer Austausch. Akten des XXVIII. Internationalen Kongresses für Kunstgeschichte, Berlin, 15. - 20. Juli 1992*, ed. Thomas W. Gaeghtgens. Berlin 1994, sv. 2, s. 163-176.
- *Fischer von Erlach und die Wiener Barocktradition*, ed. Friedrich B. Polleroß. Wien 1995.